

WIEDZA PRZYRODNICZA

Wiedza przyrodnicza na etapie edukacji wczesnoszkolnej ma doprowadzić dziecko do uświadomienia sobie, że człowiek jest małą częścią całego świata, dlatego powinien żyć zgodnie z jego prawidłowościami, zasadami i regułami. Zadaniem człowieka jest dbać o naturalne środowisko swojego życia, dlatego uwrażliwianie dzieci na piękno otaczającego świata przyrody i kształtowanie postaw proekologicznych to ważny cel edukacji na I etapie szkolnego nauczania.

Jedną z istotnych przesłanek metodycznych do realizacji treści przyrodniczych jest uczenie się przez bezpośrednie doświadczanie. Bliski kontakt z przyrodą w otoczeniu dziecka opiera się na jej wnikliwej obserwacji. Obserwacja powinna być kierowana przez nauczyciela, bo spostrzeganie w procesie edukacyjnym jest zawsze prowadzone w jakimś celu i zazwyczaj dotyczy określonego wycinka rzeczywistości.

Poznawanie środowiska przyrodniczego oparte jest na aktywnym kontakcie dziecka z przyrodążywioną i nieżywioną, co daje szansę na rozwój jego zainteresowań poznawczych i zdolności intelektualnych. Kontakt z przyrodą wpisuje się w ideę kształcenia wielostronnego, pobudzającego instrumentalną i kierunkową sferę osobowości. Dziecko od poznania zmysłowego i konkretnego przechodzi na etap pojęciowy, polegający na kształtowaniu i rozwijaniu myślenia, uzewnętrznionego w formułowanych sądach i wnioskach. Edukacja przyrodnicza stanowi dobry punkt wyjścia dla kształcenia zintegrowanego opartego na całościowym pojmowaniu świata i holistycznym podejściu do dziecka. Uczenie się w działaniu i poprzez działanie z dużym powodzeniem może być realizowane w pozaszkolnych formach organizacji zajęć.

Sz szczególnie wartościową pozaszkolną formą organizacji działań poznawczych dzieci są wycieczki. Mogą to być wycieczki:

- bliższe (krótkotrwałe, 20–30 minut),
- dalsze (kilkugodzinne, 1–3 godzin),
- całodniowe.

Wycieczki umożliwiają prowadzenie obserwacji w naturalnym środowisku, w bezpośrednim kontakcie z rzeczywistością, co jest podstawą do dokonywania: analizy, porównania, syntezy, klasyfikowania, uogólniania, tworzenia pojęć, sądów i wniosków oraz do rozumienia zjawisk w związkach i zależnościach.

Cele edukacyjne wycieczek mogą być różne, dlatego wycieczki też nie mają jednorodnego charakteru. W pracy dydaktyczno-wychowawczej w edukacji wczesnoszkolnej można planować wycieczki:

- Rozpoznawcze (np. spacer po miejscowości i rozmowa o tym, co dzieciom jest znane, w jakim stopniu i zakresie).
- Poznawcze (mają na celu zdobycie nowych wiadomości określonych w treściach programu nauczania).
- Pogłębiające (ich celem jest poszerzenie i pogłębienie wiadomości oraz umiejętności).
- Porównawcze (planuje się je zazwyczaj pod koniec cyklu tematycznego, ich celem jest ustalenie zagadnień najważniejszych w dziale i ich porównanie).
- Podsumowujące (odbywają się po zakończeniu cyklu tematycznego, a ich celem jest głównie utrwalenie wiadomości i umiejętności)¹.

1 M. Jakowicka, *Wzbogacanie doświadczeń uczniów klas początkowych w kontaktach ze środowiskiem*, Warszawa 1982, s. 127.

Wycieczki to forma zajęć terenowych, odbywających się poza budynkiem szkoły. Nauczyciel świadomie wykorzystuje najbliższe środowisko traktując je jako ważne źródło wiedzy ucznia. W literaturze metodycznej najczęściej mówi się o pracy w terenie mając na uwadze: zajęcia w terenie, ćwiczenia terenowe oraz wycieczki szkolne. W każdej z tych form należy na początku podać jasne i wyczerpujące objaśnienia dotyczące planowanych zajęć, celu wyjścia w teren i zadań, które mają wykonywać dzieci (np. szkice, rysunki, fotografie, działania).

Zajęcia terenowe są podstawą doświadczeń i obserwacji otoczenia. Rysunek, szkic z obserwacji obiektów i osób, czy krótka notatka pomagają skoncentrować się na zadaniach, co wzbogaca, a jednocześnie ułatwia późniejszą rozmowę czy prezentację materiału. W podsumowaniu zajęć, które odbyły się w terenie warto zapytać dzieci nie tylko o to, co zapamiętały, ale także co im się podobało, co je zainteresowało. Strategia emocjonalna wzmocni efekty uczenia się zgodnego ze strategią poszukującą i operacyjną, której podstawą jest zaangażowane działanie.

Każdą wyprawę w teren warto dokumentować fotografią, czy inną formą zarejestrowania (np. film). Na ich podstawie można sporządzić mapę doświadczeń (albo kronikę wydarzeń). Szkice terenowe mogą też służyć do przygotowania w klasie pomysłowej pracy plastycznej. Dokumentowanie jest istotną czynnością zajęć w terenie, bo umożliwia późniejsze dokonywanie analizy materiałów, ich klasyfikowanie i porównywanie. Pozwala też porządkować i systematyzować obserwacje i notatki².

Realizując zajęcia terenowe konieczne jest wcześniejsze przygotowanie dzieci do przebywania w otoczeniu przyrody. Kształtowanie u uczniów postaw wobec przyrody wiąże się z zagadnieniami wychowawczymi korespondującymi z odpowiednim zachowaniem się dzieci w środowisku przyrodniczym. Warto wprowadzić następujące ustalenia, ujęte w **zasady zajęć w otoczeniu przyrody**³:

- Dzieci zawsze przebywają razem w grupie, na widoku opiekunów.
- Nie wolno zjadać nieznanych owoców leśnych, grzybów, jagód.
- Nie wolno dotykać nieżywych zwierząt, odchodów.
- Dzieci zachowują ostrożność przy przechodzeniu przez leżące pnie drzew, cierniska, skały.
- Nie należy zrywać każdego kwiatka, liści z drzew, gałązek.

Dzieci wcześniej przygotowane do zajęć w terenie wiedzą, że w lesie:
NALEŻY: Zachować ciszę, aby usłyszeć i zaobserwować przyrodę.

NIE WOLNO!

- **hałasować**
- **łamać gałązek**
- **niszczyć grzybów**
- **płoszyć ptaków**

Przed wyjściem:

- **zabezpieczamy się przed kleszczami (długie spodnie, bluzy z długim rękawem, nakrycie głowy, kryte buty, skarpety naciągnięte na spodnie)**
- **zabieramy okrycie chroniące przed deszczem.**

² A. Budniak, *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 89.

³ M. Wagner, *Nowe gry i zabawy dla badaczy przyrody*, Jedność HERDER, Kielce 2013, s. 9.

Scenariusz lekcji: **Uczymy się obserwować przyrodę***

Czas zajęć:

decyduje nauczyciel

Cele ogólne:

- rozwijanie ciekawości poznawczej
- utrwalanie nazw gatunków drzew i krzewów, wiadomości o warstwach lasu
- doskonalenie procesów poznawczych (spostzegawczości, uwagi, pamięci)
- kształtowanie umiejętności wnioskowania
- wdrażanie do samodzielnego uczenia się w kontakcie ze środowiskiem przyrodniczym
- wzmacnianie pozytywnej motywacji do uczenia się

Cele operacyjne:

Uczeń:

- utrwała wiadomości o warstwach lasu
- doskonalili spostrzegawczość i koncentrację, wnikliwie i w miarę rzetelnie obserwuje przyrodę
- rozwija umiejętności wnioskowania i myślenia logicznego
- zapisuje wyniki obserwacji – dokumentuje
- uwrażliwia się na szczegóły otoczenia
- kształtuje pozytywną postawę wobec przyrody
- wykazuje aktywność i chęć do uczenia się

Przebieg zajęć:

1. Zadania oparte są na spostrzeganiu – pytamy: co widzisz? Dzieci starają się dokładnie patrzeć na otoczenie np. przez 3 minuty.
2. Następnie należy przejść do celowej obserwacji otoczenia przyrodniczego. Ukierunkowują ją pytania:
 - wyszukaj wzrokiem i wskaż obiekty zgodnie z podanym przez nauczyciela kryterium: np. dalekie, bliskie, małe, duże, zielone, ciemne, jasne, mocne, delikatne, sztuczne, naturalne itp.Uwaga: usytuowanie dziecka wobec konkretnego obiektu (inna perspektywa) może powodować różnicę zdań w odpowiedziach dzieci. Warto pozwolić uczniom zmieniać się miejscami, aby przekonali się, że w tej sytuacji inna odpowiedź nie jest błędem.
3. Dzieci obserwują otoczenie przyrodnicze, potem wypełniają kartę obserwacji (Załącznik 1) – rysują i podpisują zgodnie z pytaniami:

*Scenariusz i kartę pracy dla ucznia opracowano na podstawie: L. Bzowska, R. Kownacka, *Uczymy się bawiąc*, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 2002, s. 25–27.

- Co widzisz najbliżej, a co najdalej?
- Które okazy poruszają się, a które są nieruchome?
- Co wokół jest wielokolorowe, a co jest jednokolorowe?
- Które okazy wydają odgłosy, a które nie?

Załącznik 1 do tematu: Uczymy się obserwować przyrodę

Imię i nazwisko ucznia:

Data obserwacji:

KARTA OBSERWACJI

Co widzisz:	
<i>Najbliżej</i>	<i>Najdalej</i>
Które okazy:	
<i>Poruszają się</i>	<i>Nie poruszają się</i>
Co wokół ciebie jest:	
<i>Kolorowe</i>	<i>Jednobarwne</i>
Które okazy:	
<i>Wydają odgłosy</i>	<i>Milczą</i>